

AZ ELSŐ MAGYAR BÖRTÖNÜGYI TÖRVÉNYTERVEZET

MEZEY BARNA

Az MTA-ELTE Jogtörténeti
Kutatócsoport (ELKH) blogja

A SZERZŐ:

PROF. DR. MEZEY BARNA

AZ MTA-ELTE JOGTÖRTÉNETI

KUTATÓCSOPORT VEZETŐJE

MEZEYB@AJK.ELTE.HU

2023. augusztus 28.

180 esztendeje, az 1843-1844. évi országgyűlés május 17-én megkezdett tárgyalásainak¹ sorozatában 1843. augusztus 28-án tűzték napirendre a büntető törvényjavaslat III. részét, a börtönügyre vonatkozó plánomot. Ez a törvényjavaslat a magyar joghistória első önálló börtönügyi tervezete volt, mely létét nem kevésbé köszönhet a nemzetközi tudományosságban szakmai elkötelezettséggel tájékozódó magyar reformellenzék olyan meghatározó alakjainak, mint Eötvös József, Szemere Bertalan, Szalay László vagy

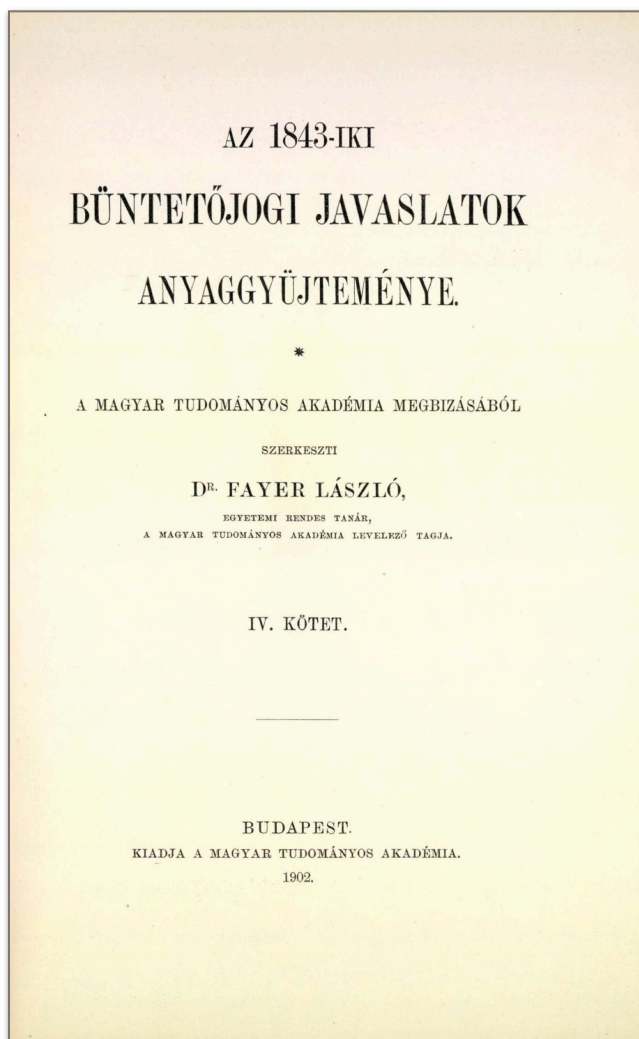
Pulszky Ferenc. És persze az elmúlt országgyűléseken az ellenzék vezérévé vált Deák Ferencnek.

Az előzmények az 1790. évi országgyűlésig nyúltak vissza.

II. Lipót megkoronázása után a rendek hajlandónak mutatkoztak a halaszthatatlan reformok sorra vételére. Arra senki sem gondolt, hogy a jozefinista kísérletek után nyomban a kodifikáció eszközéhez nyúljon, de arra volt akarat, hogy a feladatokat összefoglalják, és az ún. rendszeres bizottságokra bízzák a munkálatok elvégzését.² A dekrétum által kiküldött regnicularis bizottságok elaborátumainak törvényhozói tárgyalására nem került sor, így a Deputatio Juridica által kimunkált, 1795-ben lezárt büntető törvénykönyvére sem, mely pedig már biztos helyet jelölt ki a szabadságvesztés-büntetés számára a büntetési rendszerben. Ennek ellenére hosszú időt kellett várni a munkálatok országgyűlési megvitatásáig. Diéták sora mellőzte vagy odázta el a reformok napirendre vételét. Az 1802., 1805., 1807., 1808., 1811-1812. évi országgyűlések nem tárgyalták a munkálatokat, az 1825-1827. évi diéta is csupán a bizottmányok megújításáig jutott el.³ Az 1827-es albizottság az elkészült munkálatot nyomtatásban küldte meg véleményezésre a törvényhatóságoknak. Az országos polémia nyomán azonban megint csak nem született büntető törvénykönyv, az 1832/36. évi országgyűlés már nem tűzte napirendjére a büntető tervezetet.⁴ Viszont az elkészült operátum mellékletei közül a *Tractamentum*

captivorum rendelkezett a fogvatartottak klasszifikálásáról és egyes osztályoknak egymástól történő elkülönítéséről, a büntetés-végrehajtására szolgáló intézmények építéséről, őrzésbiztonságáról és az épületek berendezéséről, a rabok munkáltatásáról, oktatásáról, elhelyezéséről és napirendjéről.⁵ Az elképzelések szerint a büntető kódex tartalmazta volna az első, országos szinten kötelezően megfogalmazott börtönrendtartást. Az a tény, hogy a kodifikációs bizottság szükségesnek látta a szabadságvesztésre (börtönre) ítéltre vonatkozóan a végrehajtási feltételek összefoglalását és a részletes szabályozást, arra utal, hogy a 19. század első felére Magyarországon is általánosan elfogadott szankciónemmé vált a börtönbüntetés. Megkezdődött a büntetés-végrehajtási jog önállósodása, a büntetési rendszer modernizálódása.

Az előzmények nyomán várható volt, hogy a büntető törvények és a börtönügy kérdése ismét országgyűlési témává válik.⁶ Az 1839-1840. évi országgyűlés megint csak a bizottsági rendszerrel próbálkozott. „A büntető törvénykönyvvel válthatatlan kapcsolatban lévő büntető- s javító rendszer behozása iránt kimerítő vélemény-adás végett országos választmány” nevezetett.⁷ A bizottság feladat lett, hogy „...javaslatot készítsen az Ország különös körülményeihez képest azon rendszernek legcélrányosabb módon mi alakban lehető alkalmazása - az e végből szükséges fogházaknak hol, mennyi számban s mi módon felállítása - azoknak felállí-

tására, belső igazgatására s fenntartására megkívántató költségeknek a lehetőségig közelítő kiszámítása felől...” vagyis a börtönrendszer jogi és technikai-gazdasági feltételeinek kimunkálása.

Az országos választmány

1841. november 28. és

1843. március 19. között

hatvan ülésben alakította ki a büntető javaslat szövegét, amelyet alváltmányok (köztük a börtönrendszer kidolgozására kiküldött bizottság⁸) munkáltak ki. A választmány 1843. március 20-án lezárta tárgyalásait, véglegesítette a munkát szövegét és döntött annak az országgyűlés elé terjesztéséről.

Az augusztusban megkezdett kerületi ülések tárgyalásai radikális hangulatban

zajlottak, még a választmányban tapasztaltaknál is reformpártibb volt a légkör. A követek többnyire ellenvetés nélkül szavazták meg a választmányban különvéleménybe kényszerült vitapontokat is. A javaslat sarkalatos pontjait, mint például a magányrendszerű börtönrekszim bevezetését, a kerületi börtönök tervezett szisztémáját, a fogházjavítás koncepcióját komolyabb vita nélkül fogadta el a követek gyűlekezete. A polémiában Szemere Bertalan jegyzőként vett részt, ami elősegítette a szöveg értelmezését.

A nyugat-európai és amerikai büntetés-végrehajtásnak a magyar kodifikátorok által modellként tekintett újításaira és építészeti megoldásaira támaszkodó munkát lényegében formálta volna át a magyar tömlöcgyet. Szerencsý

István personalis jelentette ki a tárgyalások kezdetén, miszerint „a mostani büntető mód oly rossz: hogy annak meg kell változnia”.⁹ Ha már a konzervatív erők is ilyen elkötelezettséggel láttak munkához, jó oka volt az ország közvéleményének gyökeres reformot várni. A választmány egy kétszintű büntetés-végrehajtási intézményrendszer felállítása mellett döntött. A vérhatalommal felruházott úriszékek felszámolása nem volt kérdéses, tehát az ottani tömlöcök rabjainak elhelyezése is napirendre került. A férőhelyek szaporítása mellett tette le a voksát a választmány, mégpedig regionálisan létesítendő ún. kerületi börtönök felállításával¹⁰, a törvényhatósági börtönök fenntartása mellett. A kerületi börtön életre hívásának gondolata tette lehetővé a fogság és a rabság terminológiájának egyértelműsítését. A „rabság kerületi vagy egyes hatósági börtönbe való záratását a rabságnak idő hossza határozván el, azok kik félévi, vagy ennél hosszabb rabságra ítéltetnek, a kerületi börtönökben lennének elzárandók.”¹¹

A kerületi ülésekben nem ismételték meg a szakmai polémiát, amit már lefolytattak a választmányban, a naplók szerint megelégedtek a választmányi vitára vagy a szakirodalomra történő általános utalással. A dolog literatúrája olyan részletességgel ki van fejtve, „hogy arról bővebben értekezni felesleges volna”. Elismeréssel szóltak a vitázók Eötvös József és Szemere Bertalan e tárgyban kifejtett agitációjáról. A javaslat a fogvatartottak jogait is

összefoglalta, rögzítve a rendi felfogástól eltérő bűnelkövetői képet, a *jobbítás, lelki gondozás, nevelés és munkáltatás* lehetséges alkalmazását a társadalomba történő visszavezetésre. A *rabsegélyezés* eszméje is felbukkant az anyagban.¹²

Közismert, hogy a javaslat a diétán elbukott. Dacára a kerületi ülések reformhangelatának, az alsótábla követinek nagy része a költségcsökkentés instrukciójával érkezett, ami a nagyméretű beruházásokat, a költséges működtetés finanszírozási terheit a vármegyétől hárítani szándékozott. A főrendek pedig nem voltak hajlandók tolerálni a halálbüntetés eltörlését.

Hivatkozások:

¹ A kerületi ülésekről: Az 1843-44-ik évi magyar országgyűlési alsó tábla kerületi üléseinek naplója I.

Szerkesztette és saját költségén kiadta KOVÁCS Ferencz Budapest 1893. 119. p.

² 1790/91. évi 67. törvénycikk.

³ 1827. évi 8. törvénycikk.

⁴ BALOGH Elemér: Rendszeres bizottságok a magyar büntetőjogi kodifikáció korai történetében. In: *Emlékkönyv dr. Ruszoly József egyetemi tanár 70. születésnapjára* Balogh Elemér és Homoki-Nagy Mária gondozásában. Szeged, 2010. 81. p.

⁵ BALOGH Elemér: A szabadságvesztés jogintézménye az 1830. évi magyar büntetőtörvénytervezetben. In: Szabó Imre (szerk.): *Ius et legitimatio. Tanulmányok Szilbereky Jenő 90. születésnapja tiszteletére*. Szeged, 2008. 21. p. skk

⁶ MEZEY Barna: *A börtönügy a 17-19. században. A börtön európai útja*. Budapest, 2018. 476. p.

⁷ 1840. évi 5. törvénycikk.

⁸ SZALAY László: Előszó. In: *Mittermaier a magyar büntetőtörvénykönyvi javaslatról*. Pest, 1843. X-XI. p.

⁹ Jegyzőkönyv ...a büntető törvénykönyvvel válthatatlan kapcsolatban lévő büntető s javító rendszer behozása iránt kimerítő véleményadás végett kiküldött ... országos Választmány üléseiről. Buda, 1843. 7. p.

¹⁰ U.o.

¹¹ A... büntető törvénykönyvvel válthatatlan kapcsolatban lévő büntető s javító rendszer behozása iránt ... kiküldött országos választmány jelentése. Buda, 1843. 4. p.

¹² Supra 9

Képek elérhetősége:

1. oldal: Fayer László: Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye. IV. kötet, belső borító. https://adt.arcanum.com/hu/view/MTA_Konyvek_MJogQ1159_4/?pg=2&layout=s